

Hedvig Elisabeth Charlotte, havde dog en fornemmelse af, at dronningen var mere kompliceret end som så. I sin berømte *dagbog* gav den 20-årige hertuginde i 1779 en karakteristik af dronningen, hvor hun gør aktiver og passiver op. Hun slutter med »uagtet sin statelige skikkelse, gør hun ikke så behageligt og tiltalende et indtryk som så mange andre, der er mindre smukke end hun. Men dette beror sikkert på hendes livløshed og automatiske bevægelser« (I, s. 298). Mon vi ikke her finder nøglen til forståelsen af, hvorfor Sofie Magdalene trods alle sine gode egenskaber ikke genstråler det skimmer, der låg över Gustafs dagar? — Hun manglede det undefinerbare: charme.

Sofie Magdalene hørte til de stille eksistenser, for hvem livet ved hoffet med dets ubønhørlige fordring om udvendighed og repræsentativ optræden har stillet næsten umenneskelige krav. Gerd Ribbing mener, sikkert med rette, at hun på sin vis åndede lettet op, da hun blev enke, og endelig kunne føre sit eget stilfærdige liv, som hun selv ønskede det. Kun pligtfølelse, dyb religiøsitet, og opdragelse i den tro, at hun af Gud var udvalgt til denne skæbne, gjorde det muligt for hende at komme hel-skindet gennem tilværelsen. Kun få af hendes samtidige havde sans for det guld, der ikke glimrede, og først en sen eftertid skulle blive istand til at vurdere hende efter fortjeneste. Sofie Magdalene kunne ikke have fået en bedre forsvarer end Gerd Ribbing. Mod hendes fremstilling kan der kun rettes få og uvæsentlige indvendinger. De bemærkninger, der gøres om de politiske forhold, virker påklistrede og står uformidlede. Som konklusion må siges, at Gerd Ribbing i en sjælden grad forener forskerens grundighed og historikerens sagkyndighed med den rutinerede skribents evne til at give en fænglende og læseværdig skildring af fortiden. Bøgerne om Sofie Magdalene indtager en smuk plads blandt de mange populære biografier over svenske regenter, der er udkommet i de senere år.

Kirsten-Elizabeth Jessen.

Den gamle *Cambridge Modern History*, der udkom i årene mellem århundredskiftet og første verdenskrig, har vel været en af de mest benyttede håndbøger i verdenshistorie og er da også flere gange blevet genoptrykt. Skønt med sit væld af oplysninger stadig et uvurderligt hjælpemiddel, er den unægtelig nu noget forældet. Mange områder har siden da for første gang været genstand for systematiske undersøgelser, og den afgrænsning af det historisk væsentlige og virksomme, som Lord Acton pålagde redak-

tører og medarbejdere, og som for samtiden var et vidunder af objektivitet, forekommer i dag forældet og ensidig. Cambridge University Press har nu påbegyndt udgivelsen af en *New Cambridge Modern History*, under redaktion af Sir George Clark, med stort set samme omfang og struktur som det ældre værk, men omskrevet helt fra grunden af. Af de fire bind, der til nu er udkommet, skal her de to første omtales¹.

I sejrrig bevidsthed om de fremskridt den historiske videnskab havde gjort i løbet af det 19. årh. kunne redaktorerne af den gamle CMH i forordet gentage Lord Acton's ord, »Ultimate history we cannot have in this generation, but so far as documentary evidence is at hand, conventional history can be discarded.« Det er heller ikke blevet denne generation til del at skrive den endelige historie, — noget sådant ville vel kun kunne hænde for den generation, der var så uheldig at tro sig i stand til at stille endelige spørgsmål, — men en sammenligning mellem den gamle og den nye CMH viser dog, ved siden af de erkendelsesteoretiske og ideologiske ændringer, også betydelige forskningsmæssige fremskridt. Mest karakteristisk er måske, at den definition af historien, der tilfredsstillede Lord Acton's generation, nu forekommer både redaktører og bidragydere utilstrækkelig. CMH var politisk historie med et særdeles beskedent islæt af økonomi og åndsliv, i NCMH er der afsat betydeligt flere kapitler til behandling af litteraturhistorie, kunsthistorie, økonomisk historie og idehistorie, ligesom næsten alle medarbejderne har indarbejdet andre sider af forløbet end det politiske i deres afsnit.

Megen »konventionel historie« revideredes i den gamle CMH og denne revision fortsattes i nyudgaven. F. eks. skulle der nu være håb om, at vi kan tage endelig afsked med myten om de fransk-tyrkiske kapitulationer 1535, som Jorga tilbageviste for en menneskealder siden, men som ikke desto mindre har figureret i utallige fremstillinger af europæisk og fransk historie siden da. Men mere end i korrektioner og nye facts kommer forskningens fremskridt til udtryk i den videre synsvinkel, der anlægges. Ligesom et bredere udsnit af den menneskelige aktivitet i NCMH anses for »historisk«, placeres de historiske enkeltfænomener i en større sammenhæng. *Hans Baron's* afsnit, *Fifteenth Century Civilisation and the Renaissance*, er et eksempel. Det ældre, helt af Burckhardt dominerede, syn på renæssancen er her afløst af en langt mere balanceret vurdering af de ikke italienske faktorer

¹) The New Cambridge Modern History. Vol. I The Renaissance. (Camb. 1957) xxxvi — 532 sider. Vol. II The Reformation. (Camb. 1958) xvi + 686 sider.

og de kronologiske og geografiske nuancer i den almindelige udvikling i middelalderens slutning.

Udvidelsen i forskningens interessefelt afspejles også i den større plads, der nu indrømmes Nord- og Østeuropa. Til problemet global historie eller europacentrisk historie er der taget klar stilling, NCMH er ikke en verdenshistorie. Dens formål, som udtrykt af Sir George Clark i indledningen, er at skildre den europæiske kulturs historie under sin globale ekspansion og i samspil med ydre faktorer, altså erklæret europacentrisk, men ud fra en tankegang, som kun en fanatiker ville kalde provinsiel.

Selve opdagelsesrejserne er i overensstemmelse hermed skuddt i baggrunden til fordel for en detaljeret fremstilling af de iberiske imperiers struktur og administrative organisation. Især må *J. H. Parry's* afsnit, *The New World 1521—1580*, fremhæves. Med al respekt for Cortés og Pizarro, og respektindgydende er de for selv den mest nøgterne beretter, er spaniernes administrative og kulturelle indsats i Sydamerika i denne periode af nok så stor interesse. I hælene på konkvistadorerne fulgte administratorerne og missionærerne, uden deres indsats var den spanske krafteksplosion kun blevet organiseret plyndring, ikke et nyt udgangspunkt i en verdensdels historie.

Ikke mindre væsentligt er *I. A. Macgregor's* afsnit, *Europe and the East*. Her savnes især henvisninger og bibliografi, idet meget ikke almindelig kendt stof er inddraget. Man noterer sig, at selvom naturligvis *Lane's* påvisning af genopsvinget i den venetianske transithandel fra o. 1550 er taget i betragtning, er det endnu ikke muligt at klarlægge forholdet mellem kapruten og karavanruten i det 16. årh.

Savnet af noter er ikke mindre føleligt i *E. E. Rich's Expansion as a Concern of all Europe*, omend af andre grunde. Efter på første side at have fået at vide, at opdagelsernes tidsalder var »strongly nationalistic«, på anden side at handel blev »a matter of national concern (at the end of the thirteenth century or thereabouts)«, læser vi på tredje side, at tyrkerne ved opdagelsen af kapruten havde afbrudt karavaneforbindelsen med Asien. Det spøgelse troede man dog forlængst var manet i jorden. Efter en sådan start er det med en vis skepsis man følger forfatterens videre fremstilling.

Som ved førsteudgaven søges den splittelse, der må præge et samarbejde, modvirket, ved at lade hvert bind samle sig om en central ide, i de foreliggende henholdsvis renaissance og reformation. Planen virker vel i nogen grad efter hensigt, men til tider med alvorlige følger for værket som fremstilling af den

almindelige historie. Et eksempel herpå er den behandling, der er blevet Norden til del.

Professor N. K. Andersens kapitel, *The Reformation in Scandinavia and the Baltic*, er en udmærket og velbalanceret fremstilling af reformationens forløb i Norden, men i overensstemmelse med den redaktionelle plan samler fremstillingen sig alene om kirkepolitik og religionsskifte. Perioden 1493—1559 kan dog med rette hævdes at være skelsættende i nordisk historie også udfra andre synsvinkler end den kirkehistoriske. Kunne man end til nød gå med til at betragte kampene omkring unionens afvikling som et indre nordisk anliggende uden europæisk interesse, lader det sig dog vanskeligt afvise, at Gustav Vasas regeringstid også i andre henseender end den kirkepolitiske er en væsentlig baggrund for den senere svenske indsats i europæisk historie, og ligefrem katastrofalt er det, at kampen om Østersøhandelen og Lübecks og Hollands interesse i nordisk politik kun omtales indirekte og på en måde, der er uforståelig for den uindviede. Forskydningen i Østersøhandelen i det 16. årh. havde vidtrækkende økonomiske og sociale følger, ikke kun for Østersølandene, men også for Holland og noget senere for England. Man må håbe, at den sporadiske behandling dette væsentlige problemkompleks her har fået, suppleres med et retrospektivt indskud i et senere bind. Gådefuldt er det også, at Englands moderne historie tilsyneladende er blevet dateret fra 1509. Er Englands betydning for den europæiske politik end minimal under Henrik VII, er hans regering dog udgangspunktet for de senere Tudor'er.

Østersøens rolle som »rum« eller »struktur« er undervurderet, mens derimod *Braudel's* placering af Middelhavet har sat sig tydelige spor i de afsnit, der behandler Sydeuropas historie. *Spooner's* kapitel om kampen mellem Habsburg og Valois er en skuffelse, trods de lovende indledningsord følger det stort set det vedtagne mønster. Men både i dette kapitel og i *Koenigsberger's* fremragende oversigt over Karl V's imperium har den geografiske struktur omkring Middelhavet fået den plads, der tilkommer den.

Forskellige mangler og negative træk er her trukket frem, men det må dog understreges, at mange afsnit læses med ublandet fornøjelse. *G. R. Elton's* afsnit om den engelske reformation er personligt og klart, *Bindoff's The Greatness of Antwerp* resumerer udmærket de mange nye forskningsresultater om baggrunden for og karakteren af denne bys enestående storhedstid. *Cantimori's* afsnit om Italien og Pavedømmet udmærker sig ved en problemstilling dikteret af det italienske enhedsproblem, på en gang

forfriskende og irriterende i dette selskab, der ellers så sobert er hævet over alle nationale interesser.

I lighed med den gamle serie har den nye ingen noter, ydermere har man besluttet at stryge de omfattende bibliografier. Det sidste er i betragtning af den udvikling, der er sket for de bibliografiske hjælpemidler i den mellemliggende periode, (og forøgelsen af den relevante litteraturs omfang) fuldt berettiget, men gør savnet af noter så meget større. En række fremragende specialister har her leveret overskuelige og ajourførte fremstillinger af deres særlige områder, hvor gerne havde man ikke set dem ledsaget af blot den nødtørstigste diskussion af problemer, kilder og litteratur.

Cambridge University Press må råde over uforlignelige korrekturlæsere. Det er på de 1212 + LII sider kun lykkedes at fange en eneste tanketorsk, Calvin er i Vol. II p. 223 aflivet 10 år for tidligt. Også den redaktionelle forhindring af gentagelser er rosværdigt gennemført, kun Lefèvre d'Étaples synes at dukke op som Karl I's hovede, hovedtrækkene i hans tanker refereres ikke mindre end tre gange i Vol. I.

Det er jo en stående figur ved anmeldelse af værker af denne art at fastslå, 1) at kvaliteten er forskellig fra afsnit til afsnit og 2) at fremstillingens enhed går tabt på grund af den kollektive form. Det første er en platitude, der ikke skal kommenteres nærmere, det andet derimod er af principiel interesse. De bedste af afsnittene er i virkeligheden koncentrerede monografier, som *Baron's*, som *Bindoff's* som *Koenigsberger's* eller som *Hale's* to kapitler om diplomati og militær. Men hvordan med helheden?

Renæssance og reformation er betydningsfulde og dramatiske faser i europæisk historie, ikke desto mindre er det som om enkeltfænomenernes organiske sammenhæng slipper en af hænde under læsningen. Både gallisk og germansk dramatisering af det historiske forløb kan have en ilde smag, alligevel er NCMH blevet for forsk, ganske sikkert fordi der har været så mange kokke om retten. Man har i denne udgave vovet, hvad Acton ikke vovede, at give medarbejderne frihed til at meddele ikke kun kendsgerninger, men også synspunkter, idet hovedredaktøren, Sir George Clark, udtrykker det som sit håb, at den fælles arv vil være stærk nok til gennem mangfoldigheden at skabe en sammenhængende historie. Friheden har ganske sikkert øget værdien af de enkelte bidrag, men som helhedsfremstilling er værket derved yderligere sprængt, dette naturligvis kun til skade for værket som litteratur, ikke som håndbog.

Den gamle CMH var et monument over en fase i europæisk

historiografi. Vi kan i dag med lethed udskille det ideologiske grundlag, liberalismen og den optimistiske evolutionisme, der udgjorde medarbejdernes »fælles arv«. Måske er vi endnu på for tæt hold til at kunne afgøre, om tilsvarende fælles idealer kan konstateres i nyudgavens medarbejderkreds, men det forekommer tvivlsomt. Forfatterne har ikke en fælles opfattelse af hvad der er væsentligt og virksomt i historien, fælles er de kun om deres kritiske holdning, deres disciplinerede subjektivisme.

Cambridge University Press har levet op til sine fornemme traditioner i dette nye samleværk, og det er med interesse man vil følge udgavens fortsættelse. Som håndbog i den politiske historie overflødiggør den ikke den gamle CMH, og den afhjælper ikke for den økonomiske historie savnet af det så længe imødesete 3. bind af Cambridge Economic History, men netop dens bredde vil sikkert for en årrække gøre den til den mest udførlige og lettest tilgængelige fremstilling af moderne historie i videste forstand.

Niels Steensgaard.

Siden Thorkild Jacobsen i 1927 offentliggjorde sin oversigtsartikel i *Historisk Tidsskrift*¹, er udforskningen af det mellemste Østens oldtidskulturer fortsat med uformindsket intensitet. Henri Frankforts grundlæggende arbejde, som blev fremhævet her, er fortsat, Sumererrikets kronologi er blevet sikrere fastslået ved Thorkild Jacobsens egne undersøgelser af kongefortegnelserne, det sumeriske samfunds struktur er blevet bedre belyst gennem sir Leonard Woolleys udgravninger og publikationer af Ur i Chaldæa, for blot at nævne nogle få eksempler. Hele dette arkæologiske og historiske arbejde har i højeste grad nydt offentlighedens bevågenhed, blandt andet sikkert fordi mange af de førende forskere tillige har vist sig at være fortrinlige popularisatorer. Hvad man derimod har savnet er en bredere og dokumenteret fremstilling af håndbogskaraktér, og det er dette savn, *Harmut Schmökels Geschichte des alten Vorderasiens (Handbuch der Orientalistik, hrsg. v. B. Spuler, Bd. II: Keilschriftforschung und alte Geschichte Vorderasiens, 3. Abschnitt. Leiden 1957. — xii + 342 sider + plancher og kort. :-)* skal udfylde.

Den revolution, oldtidsforskningen har gennemløbet, beror først og fremmest på, at man af gode grunde har opgivet den orientalske og hellenistiske, historiske tradition til fordel for det

¹ Hist. Tidsskr. 9. r., V (1926-27), 486-96.